

1. Emottagande och sammanställning av Aristoteles' verk

Retorikens placering

Västerländsk ämnesindelning

Andronikos från Rhodos (I årh. f. Kr.)
40-20 f. Chr.

-Organon:

Kategorierna,
Om tolkning,
Analytikerna,
Topikerna,
Sofistikens vederläggning

-Retoriken och Poetiken (särskilt)

Arabisk ämnesindelning (Bagdad, Alexandria, Córdoba)

Al-Farabi (c:a 875-955), Averroes (1126-1198), m fl.

-Organon:

Logiken bevisföring
Dialektiken disputationen (argumentering för och emot)
Retoriken trovärdiggörande
Sofistiken vilseledande argumentering
Poetiken tilltalande och klargörande

Dessa betraktas som olika "syllogistiska" former.

I den arabiska filosofin hänger vetenskap, samhällsstyret och religion samman. Förnuftet (*logos*) uppfattas då inte som en individuell, utan som en gemensam egenskap. Sanningen uppfattas som trovärdighet och tillit. Den objektiverade sanningen, oberoende av situation och person, är ett västerländsk påhitt.

Västerlandet förenar på ett paradoxalt sätt individualismen med förnekandet av subjektet.

Ett citat ur *Abu Nasr Al-Farabis* ”Kitab al-hurûf” eller “Bokstävernans bok” (om ordens, filosofins och religionens ursprung, V, 140-141):

”Den som undersöker dessa tings orsak använder till att börja med retoriska metoder, när han tillrättalägger andras åsikter och lärdomar eller när han granskar deras tillvägagångssätt, eftersom de retoriska metoderna är de första syllogistiska tänkesätten man behärskar. Så uppstår forskningen av de tekniska och naturvetenskapliga företeelserna.

De som teoretiserar kring dessa frågor upphör aldrig att använda sig av retoriska metoder. De skiljer sig från varandra vad gäller idéer och system och diskussionen utvecklas utifrån vad var och en erfarit och vad den ena har tagit och reviderat från andra. Ty alla behöver rättfärdiga och dokumentera sina antagna metoder, om de möter opposition vid revideringen och vid övervägandet av sina idéer. Var och en anstränger sig att befästa sina idéer och att övervinna oppositionen eller att få den att väga lätt”.

2. Utgångstes:

- Retoriken är en upptäckt
- Logiken är en uppfinning.

- Retoriken är den naturliga formen för människans utövande av sitt förnuft, utan denna givna förmåga skulle människan vara vad som helst men inte just människa.

- Logiken är en uppfinning, en tanketeknik och en språklig bearbetning som skapats först när skriftspråket kommit till och när det som vi kallar idag för vetenskap blivit möjligt.

- Logiken skulle aldrig ha kunnat komma till stånd utan retorik, men retoriken finns redan från början där människan finns.

- Ett korollarium av min grundtes är att logiken har sin grund i retoriken och att logiken aldrig kan ersätta retoriken eller befria sig från den.

- All vetenskaplig kunskap bygger således inte bara på logik utan, i grunden, också på retorik.

- Vetenskapens enda ”sanning” är formell (logisk konsistens) men utgångspunkterna och ingredienserna är alltid resultat av ett övervägande och ett val.

3. Kan människan betecknas som

HOMO SAPIENS? (Den 'kunnande' människan)

eller snarare som

**HOMO INSTRUMENTALIS? (Den 'verktygsskapande och
vertygsbrukande' människan)**

(Citat ur Aristoteles *Politiken*. {1253a 7-18}):

”Det är uppenbart varför människan är ett samhällsdjur (*politikòn zōon*) i större mån än vilket bi eller vilka flockdjur som helst: ... bland alla djur endast människan besitter ordförmåga (*lógos*). Ljudet (*fonè*) är tecken för smärtan och lusten och därför har också alla andra djur det, ty deras natur når fram till att känna smärta och lust och ge dem till känna för varandra; men *lógos* är till för att uppenbara det nyttiga och det skadliga, liksom det rättfärdiga och det orättfärdiga, och det är människans exklusiva attribut – i jämförelse med alla andra djur – att äga kännedom om det goda och det onda, det rättvisa och det orättvisa osv. Gemenskapen om dessa saker åstadkommer hushållet (*oikian*) och stadssamhället (*pólin*)”.

INSTRUMENT (*ORGANON*):

Externa (verktyg - språk)

Kroppsorgan (händer, synesorgan)

Mentala (tanke, begreppsapparat)

LOGOS >>>> LOGIK >>>>> ORGANON

Ett instrument är inte nödvändigt. Det väljs på grund av dess ändamålsenlighet.

4. Människans två kunskapsformer

(Aristoteles *Nikomakiska etiken*, kap. III,3)

Det som inte kan vara på annat sätt / Det som kan vara på annat sätt

FYSIS

Natur

Kausalitet

Nödvändighet

Teori

Vetenskap

Kunskap (förståelse)

– betraktelse - beskrivande

NOMOS

Kultur

Intentionalitet

Möjlighet

Praktik

Konst

Handling

- produktion, beteende

Naturvetenskap /samhällsvetenskap/

Epistême

SANNING

Sannolikhet

Humanvetenskap

Dóxa

TRO (försanttaget)

Det förgivettagna (topik)

(Sannolikheten hör till *vetandet*, inte till *retoriken*, som man velat göra gällande.
Retoriken använder det sannolika som utgångspunkt)

LOGIK

Positivism

Metodologi (följa angiven väg)

Att veta ”vad”

Observation

Objektiv (reduktionism)

Endast renodlat ”logos”(“det”)

Tidlös

Ord = etiketter (entydig referens)

Syllogism

Induktion

Antingen/eller

RETORIK

Hermeneutik

Heuristik (vägsökande)

Att förstå ”hur”

Introspektion

Pragmatisk (Situationsrelaterad)

(Vem-Till vem-Vad) (s.k. ethos/
pathos/logos)

Tidsrelaterat

Kontextuell referens

Entymem

Exempel

Både-och eller Varken eller)

Ett omvänt, mer naturligt och historiskt givet, perspektiv

NOMOS

Kultur

Intentionalitet

Möjlighet

Praxis

Konst

Handling

- produktion, beteende

FYSIS

Natur

Kausalitet

Nödvändighet

Poiesis (inkl. teori) se nedan *)

Vetenskap

Kunskap (förståelse)

– betraktelse – beskrivande

Humanvetenskap /samhällsvetenskap/ Naturvetenskap

Dóxa

TRO (försanttaget)

Det förgivettagna (topiken)

Epistême

SANNING

Sannolikhet

RETORIK

Hermeneutik

Heuristik (vägsökande)

Att förstå ”hur”

Introspektion

Objektiv (reduktionism)

Vem-Till vem-Vad (s.k. Etos-Patos-Logos)

Tidsrelaterat

Kontextuell referens

Entymem

Exempel

Både-och (varken eller)

LOGIK

Positivism

Metodologi (angiven väg)

Att veta ”vad”

Observation

Pragmatisk (Situationsrelaterad)

Endast renodlat VAD

Tidlös

Ord = etiketter (entydig referens)

Syllogism

Induktion

Antingen/eller

*) Jag använder mig här av den aristoteliska distinktionen mellan ”praxis” och ”poiesis” som är mycket mer grundläggande än den om ”teori” och ”praktik”. Efter skriftspråkets tillkomst förvandlas teorin, från att ha varit en betraktande aktivitet som egentligen borde ingå i ”praxis” (i aristotelisk mening) till en form av produktion eller ”poiesis”. Teoribegreppet har blivit så vilseledande att den borde försvinna. Kineserna saknade ord för ”teori” och kunde ändå utveckla sin kunskap och sin teknik (Se François Julliens verk, t ex *The propensity of things*).

5. Språkets metonymiska glidning mellan ting och handling

”Vad är sanningen? En tågande armé av metaforer, metonymier och antropomorfismer, kort sagt en samling av framhävda mänskliga egenskaper överförda till ett annat område” (Fr. Nietzsche)

Kommentar:

Metafor och metonymi är inte bara elegansskapande resurser. De ligger till grund för språkets skapande.

Om metaforen har tusentals texter skrivits – om metonymin bara ett fåtal. Alla vet dock vad en metafor är, men knappast vad en metonymi är. Ändå är metonymin av mycket större betydelse än metaforen.

Nästan samliga ord som har med kunskap och språk att göra lider av ett metonymiskt begär, främst då orden ”kunskap” och ”språk”

Den metonymiska glidningen skiftar mellan
Förmågan – Handlingen – Instrumentet – Resultatet

[Vårt medvetande riktar sig i första hand till objektet eller till resultatet och i andra hand till de externa instrumenten, inte till de interna, mentala instrumenten och deras användning].

Kunskapsbegreppens dubbla betydelse (metonymiskt bruk)

Kunskap	(som <i>aktivitet</i> eller som dess <i>resultat</i>)
Språk	(<i>förmåga & aktivitet att tala</i> eller <i>vokabulären</i> vi brukar)
Ord	(<i>talakten</i> eller de <i>termer</i> man använder)
Tanke	(<i>mental aktivitet</i> eller <i>idén</i> eller <i>den använda formuleringen</i>)
Vetenskap	(<i>vetenskaplig verksamhet</i> eller dess <i>metod och resultat</i>)
Retorik	(<i>talande aktivitet</i> eller dess <i>vetenskap</i> eller <i>konstreglering</i>)
Logik	(<i>förmåga</i> eller <i>tankeakten</i> eller <i>teoretisk fastställda regler</i>)
Metod	(<i>tillvägagångssätt</i> eller dess <i>teoretiska beskrivning</i>)
Teori	(<i>objektivt betraktandeaktivitet</i> eller <i>logiskt sammanhängande beskrivning och förklaring</i>)
Begrepp	(<i>uppfattande</i> av något eller <i>det som uppfattas</i>)
Uttryck	(<i>akten att uttrycka sig</i> eller <i>dess formulerade uttryck</i>)

Metafor (=”överföring” av ett ord till en uttryckssituation, eller beteckningen av det överförda ordet)
Metonymi (=”namnbyte” till uttrycket för en närliggande aspekt eller företeelse eller de uttryckta orden)

Vi använder ofta ord i *presensparticip* när vi vill framhäva handlingsbetydelsen och undanröja handlingssubstantivets inbyggda metonymi. Vi säger då ”tänkande” och ”uttryckande”, i stället för ”tanke” och ”uttryck”. Infinitiv som ”språka” (konversera) och ”kunska” (spionera) har kommit att användas för att framhäva handlingsaspekten hos ”språk” och ”kunskap”.

Den *humanvetenskapliga handlingsteorin* betraktar verkligheten i intentionellt skapandeperspektiv, dvs. i handlingsperspektiv. *Humanvetenskaplig kunskapsteori* innebär att granska hur vi gör och inte bara vad vi gör, att göra oss medvetna om sådant som vi tänker med, men som vi inte ofta tänker på. Humanvetenskaplig handlingsteori använder retoriskt kunnande som kunskapens teori.

Språk är handling. Retorik är: *vetenskapen om hur vi låter våra förgivettagna tankebanor komma till uttryck och skapa en social verklighet.*

Retorik är en medveten undersökning av vad vi gör med språket och vad språket gör med oss. Om vi lånar Benedetto Croces benämning för sin ”estetik” kan vi säga att Retorik är vetenskapen om uttrycket (d v s om uttryckandet).

JLR
2006-06-07